

Xavier CASALS i Enric UCELAY-DA CAL, *El Fascio de las Ramblas. Los orígenes catalanes del fascismo español*, Barcelona, Pasado & Presente, 2023, 582 pàgines

El professor d'Història de la Universitat Ramon Llull, Xavier Casals, i el catedràtic emèrit d'Història de la Universitat Pompeu Fabra, Enric Ucelay-Da Cal, s'han proposat amb aquest ambició assaig replantejar diferents aspectes de la història d'Espanya i Catalunya de principis de segle XX. En concret, tres.

El primer és canviar la concepció que en la passada centúria a Espanya hi va haver dues dictadures militars –la del capità general de Catalunya, Miguel Primo de Rivera (1923-1930), i la de Francisco Franco (1939-1976)–. Segons els autors n'hi va haver quatre: hi ha les dues «noves» en els anys previs a la primera –1919-1923– i vinculades a la figura del general Severiano Martínez Anido.

El segon és diferenciar dues etapes en la trajectòria del feixisme espanyol. L'una en els anys vint i l'altra als anys trenta. La primera, entre el 1919 i el 1923, vinculada a organitzacions com la Liga Patriótica Española, el Sindicat Lliure, La Traza y grups parapolicials com la Bandera Negra, amb un «feixisme de primera generació» i amb un doble enemic: el catalanisme i l'anarcosindicalisme. Un feixisme d'acció, improvisat, sense gaire plantejament ideològic, que actuava com a milícia auxiliar de la Capitania General de Catalunya. Sorgit a l'Havana i traslladat a Barcelona, influït per tant per les guerres d'Espanya a ultramar, pel discurs imperial que actuava com a reservori de l'espanyolisme i de la visió que veia a Catalunya com una Cuba interior perquè assumia que el catalanisme era un separatisme disfressat. Sobre aquest punt, la crítica que se'ls farà és si aquesta «acció violenta» ja es pot considerar feixisme, fet que implicaria que a Barcelona aquest va néixer en paral·lel o abans fins i tot que quallés a Milà i se li donés nom.

Casals i Ucelay-Da Cal, per tant, neguen que el feixisme espanyol fos una realitat tardana, sinó que el feixisme dels anys trenta era en realitat una segona etapa. El fracàs del sollevament rebel a Catalunya al juliol de 1936 i l'execució de Ramon Sales, líder carismàtic del Sindicat Lliure, a mans de l'anarcosindicalisme, van posar fi a la irradiació feixista des de Barcelona a la resta de l'estat. Aleshores va guanyar relleu la «segona generació» del feixisme espanyol apareguda en començar els anys trenta de les propostes de Ramiro Ledesma a Madrid i d'Onésimo Redondo a Valladolid a través de les Juntas de Ofensiva Nacional Sindicalista (JONS) i la de José Antonio Primo de Rivera amb la creació de la Falange Española i la posterior fusió d'ambdues l'any 1934 amb la FE de las JONS.

Aquest feixisme de segona generació es va articular, a diferència del primer, entorn de la ideologia i amb expressions polítiques republicanes i ambicions intel·lectuals. Tot i ser minoritari i no aconseguir l'eclosió del seu germà italià perquè en vèncer la Guerra Civil els rebels, els militars van ocupar el seu espai. I és per això, segons els autors, que el feixisme ideològic va tenir un paper secundari en el franquisme.

L'assaig proposa encara reformular una tercera perspectiva. En les dues primeres dècades del segle XX, Catalunya no va tenir un únic poder, la Mancomunitat (1914-1925), sinó dos. L'altre era la Capitania General de Catalunya. L'anomenen «la Capitania cubana» perquè dos dels seus principals ocupants, Joaquín Milans del Bosch (1918-1920) i Miguel Primo de Rivera (1922-1923), a més del governador civil de Barcelona, Severiano Martínez Anido (1920-1922), van lluitar a les guerres de Cuba (i el Marroc).

I, per tant, segons Casals i Ucelay-Da Cal, la política catalana i espanyola del període comprès entre la Primera Guerra Mundial i el cop d'estat de Primo de Rivera cal repensar-les a partir de la pugna d'aquests dos poders oposats, i deixar de veure la Capitania com un poder subsidiari de l'estat i com un poder reactiu al catalanisme i a l'anarcosindicalisme.

Vinculat amb aquest darrer plantejament, els autors plantegen que aquesta Capitania era una realitat estructural, establerta a la regió més industrialitzada d'Espanya, amb voluntat de continuïtat i de marcar el pas a la resta de l'estat. En aquest sentit, les dictadures considerades com oficioses de Milans del Bosch i de Martínez Anido van ser intents d'autoocràcia amb aspiracions a redissenyar l'estat postliberal, i no només derives autoritàries sorgides a partir de la conflictivitat que es vivia a Barcelona. Aquestes dues serien dictadures regionals i la de Primo de Rivera, la primera que va aconseguir importar el seu model a la resta d'Espanya. I que, a la vegada, es va convertir en un banc de proves per a la posterior de Franco.

El volum, de 567 pàgines –392 de text i la resta de notes, bibliografia i annexos–, defensa aquestes tesis en 27 capítols i unes conclusions. Són capítols breus, d'una desena de pàgines, que permeten una lectura fluida malgrat l'erudició de l'exposició. La bibliografia es compon d'un miler de títols, fet que ja dona la idea de l'abast de la recerca, que es complementa amb fonts primàries obtingudes de la consulta a catorze arxius estatals. L'assaig, per tant, és la unió i el compendi del coneixement adquirit durant anys de recerca per ambdós historiadors.

L'assaig té una relació manifesta, en el cas d'Ucelay-Da Cal, amb *El imperialismo catalán. Prat de la Riba, Cambó, D'Ors y la conquista moral d'Espanya* (2003), del qual és continuador. Pel debat historiogràfic que pot suscitar, per la innovació o l'atreviment amb els replantejaments abans esmentats, però també per la seva accessibilitat (a diferència de l'anterior) –i deixant de banda *La Catalunya populista: Imatge, cultura i política en l'etapa republicana, 1931-1939* (1982)–, aquest volum està cridat a ser una de les obres més influents del catedràtic emèrit.

També ho serà de Casals, especialista en l'estudi de la ultradreta i doctorand de l'anterior. El professor té ara, però, una assignatura pendent o deute amb els lectors d'aquest volum: executar la biografia de Severiano Martínez Anido, el veritable factòtum, tapat per la irradiació de Primo de Rivera i de Franco, d'aquest poder militar regional. Casals, a més, té l'habilitat –evident al llarg del volum– de saber narrar trames complexes i dotar-les d'ordre i de sentit, com denota la cadència dels capítols.

Per altra banda, l'editorial Pasado & Presente ha editat l'assaig amb una factura encomiable, amb només alguns errors tipogràfics en la bibliografia, que poden ser esmenats en futures edicions. Al marge de les distincions a obra publicada, sovint més fruit d'interessos, filies i fòbies, que de valoracions rigoroses, *El Fascio de las Ramblas. Los orígenes catalanes del fascismo español* ha estat un dels principals assaigs sobre història contemporània d'Espanya i Catalunya publicats l'any 2023.

Joan ESCULIES*

* Joan Esculies, ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-1981-869X>.